

Kratek zgodovinski oris družbene konstrukcije starosti

Otto Gerdina

Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani

otto.gerdina@fdv.uni-lj.si

Odnos do starih ljudi in podoba starosti sta odvisna od družbenih ter kulturnih pogojev, ki prevladujejo v določenem zgodovinskem obdobju. Način, na katerega je v določeni družbi konstruirana starost, je pomemben, ker v veliki meri določa, kako so stari ljudje v družbi obravnavani in sprejeti. Prispevek ponuja sociohistoričen oris ključnih prelomov v družbeni konstrukciji starosti od konca 19. stoletja do danes. Prikazano je, kako je v prvi polovici dvajsetega stoletja negativna podoba starosti pripomogla k oblikovanju socialne države. Državna pomoč starim ljudem je izhajala iz razprav, ki so poudarjale potrebo po odpravi starostnih tveganj, povezanih predvsem z revščino in s slabim zdravjem. Proti koncu tisočletja, pod vplivom socialne gerontologije in oglaševalske industrije, pride do pretirano pozitivnega predstavljanja starosti, ki odvraca pozornost od družbeno konstruirane narave oviranosti in odvisnosti v kasnejšem življenju ter slabi družbeni konsenz, da skrb za stare pomeni pravično kompenzacijo za pretekle zasluge in civiliziran način reševanja negotovosti ter trpljenja v starosti. Namesto tega se krepi pripisovanje individualne odgovornosti za starostno pešanje, ki družbo odvezuje od visokih etičnih standardov, na katerih je bila utemeljena socialna država.

Ključne besede: družbene spremembe, odnos do starosti, socialna država, dejavno staranje, produktivno staranje

Uvod

Odnos do starih ljudi in podoba starosti sta odvisna od družbenih ter kulturnih pogojev, ki prevladujejo v določenem zgodovinskem obdobju. To pomeni, da starost ni obstoječa realnost, ki jo lahko odkrijemo, ampak je družbeni konstrukt in kot tak posledica kognitivnih procesov kategoriziranja, organiziranja, vrednotenja ter razvrščanja. Način, na katerega je konstruirana starost, je pomemben, ker v veliki meri določa, kako so stari ljudje v družbi obravnavani in sprejeti. Namen prispevka je ponuditi sociohistorično razlago ključnih prelomov v družbeni konstrukciji starosti od konca 19. stoletja do danes. Prikazan bo medsebojni vpliv družbene konstrukcije starosti in razvoja socialne države. Poseben poudarek prispevka je namenjen kritični refleksiji vloge socialne gerontologije in oglaševalske industrije pri pojavljanju vse po-

zitivnejših podob starosti ter njihovih posledic za družbeni odnos do starosti in staranja.

Pogled z zornega kota patologije

V Evropi se je že konec 19. stoletja razvilo medikalizirano znanje o telesu, ki je temeljilo na kronološki starosti. Staranje je bilo opredeljeno s progresivnimi obolenji, ki povzročajo vrsto neprijetnih fizičnih in anatomskih sprememb, zaradi česar je bilo staro telo videno hkrati kot normalno in kot izraz fizioloških procesov, ki vodijo v smrt (Katz 1996, 27–48). Starost je postala posledica degeneracije tkiv in postopnega propadanja celic, kar je okrepilo stereotip, ki starost enači s patologijo (Ng idr. 2015). Ta pogled se je v pozni industrijski dobi združil s kulturno dediščino renesanse, ki je cenila mladostnost, vitalnost in produktivnost. Bolj kot je bila mladost cenjena zaradi vitalnosti in produktivnosti, jasneje se je na nasprotni strani izrisovala podoba starosti kot njenega nasprotja, obdobja vse večje krhkosti, šibkosti in odvisnosti. Slednjemu pritrjuje tudi analiza ameriške arhivske baze tiskanih besedil (Corpus of Historical American English), ki skupno šteje več kot 400 milijonov besed. Analiza, ki so jo opravili Ng idr. (2015), je potrdila, da so starostni stereotipi po linearnem trendu v obdobju 1810–2009 postajali vse negativnejši, saj se je od leta 1810 do 2009 delež negativnih stereotipov povečal za 8,2 %. Negativne podobe starosti so bile prisotne tudi v slovenski in svetovni pravljичni prozi s konca 19. stoletja, v kateri se je starost povezovalo z revščino, s slabšim zdravjem, z ugašajočo vitalnostjo, s spolno nezmožnostjo in z izgubo družbenega statusa (Ramšak 2017).

Negativna konstrukcija starosti in socialna država

Razširjenost negativnih podob starosti na začetku 20. stoletja je dobro dokumentirana v ameriških časopisih in revijah, v katerih najdemo nasvete, ki ljudem že po štiridesetem letu svetujejo, da naj z barvanjem las, s korzeti, z obraznimi kremami in s podobnimi sredstvi za prikrivanje znamenj staranja preprečijo, da bi bili videti zastareli, staromodni ali nezaposljivi (Haber in Gratton 1994). Vidika patologije in odvisnosti sta spremljala podobo starosti, ko so negativne posledice demografskih trendov, industrializacije in sunkovitega upada gospodarstva med veliko depresijo še dodatno okrepile konstrukcijo starih ljudi kot segmenta prebivalstva, ki potrebuje družbeno pomoč (Katz 1996).

Sredi tridesetih let 20. stoletja so negativne podobe starosti pripomogle k oblikovanju prvih obrisov starostnih politik v okviru nastajajoče socialne države v Združenih državah Amerike (Chapleski 2011), kjer je administracija pod

predsednikom Franklinom D. Rooseveltom s t. i. novo pogodbo (New Deal) vzpostavila zavarovanje za brezposelne, ljudi z oviranostmi in stare ljudi (Ray 2011). Odnos do starih ljudi je bil v Združenih državah Amerike zaradi povezo-
vanja starosti z revščino in odvisnostjo v prvi polovici 20. stoletja močno za-
znamovan s sočutnostjo. Čeprav so bili predsodki in starostna diskriminacija
v tem času zelo razširjeni ter osnovani na podlagi dojemanja starih ljudi kot
tistih, ki »za družbo niso več uporabni« (Chu idr. 2020, 1125), so bili ti zaradi s
starostjo povezanih tveganj (npr. revščina, oslabelost, izključenost) hkrati do-
jeti kot ena izmed družbenih skupin, ki potrebuje in si zasluži državno pomoč
(Binstock 2010).

Podobno je konstrukcija starosti kot obdobja, v katerem ljudje potrebujejo
in si tudi zaslužijo družbeno pomoč, pripomogla k oblikovanju prvih obrisov
starostnih politik pri nas. Leta 1906 je v avstrijskem delu avstro-ogrske monar-
hije začel veljati Zakon o penzijskem zavarovanju v zasebnih službah in v ne-
katerih javnih službah, ki je uvedel obvezno pokojninsko zavarovanje, ki pa je
bil po razpadu avstro-ogrske monarhije deležen nadaljnjih sprememb. Leta
1922 je Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev uredila zavarovanje delavstva
za primere bolezni, nesreč pri delu, invalidnosti, starosti ter smrti, vendar je v
praksi izvajala le zavarovanje za primera bolezni in nesreč pri delu, medtem
ko je bilo zavarovanje za druge primere odloženo za nedoločen čas (Remec
2017). Tudi socialno zavarovanje delavcev v tridesetih letih 20. stoletja ni bilo
niti enotno niti splošno, saj vsi niso imeli enakih pravic: »Delavci v industriji,
obrtni in drugod zaposleni so imeli samo bolniško in nezgodno zavarovanje;
pokojninsko zavarovanje za te delavce je bilo uvedeno šele septembra 1937«
(Počivalšek 2017, 116). Kmetje so univerzalno pravico do pokojnine ob dolo-
čeni starosti dobili šele v drugi polovici 20. stoletja (Remec 2017).

Ideja v ozadju nastanka socialne države je bila, da bo ta družbo povzdi-
gnila na višjo raven etičnih standardov s tem, ko bo slabotnim in pogosto
odvisnim skupinam prebivalstva, kamor je bilo mogoče uvrstiti velik delež
starih ljudi, zagotavljala (zasluženo) pomoč v obliki zdravstvenih in socialno-
varstvenih storitev ter predvsem pokojnin. Angleški analitik Macnicol (2015)
celo argumentira, da je bila skrb za stare ljudi eden izmed pglavitnih razlo-
gov za nastanek sodobne socialne države. Idejni oče socialne države v Veliki
Britaniji, Beveridge, je v vplivnem poročilu iz leta 1942 npr. zagovarjal načrt
univerzalne zaščite pred pomanjkanjem, boleznimi, nevednostmi, uboštvom
in brezdeljem, ki je vključeval obsežno zdravstveno varstvo, pomoč družinam
in pravico do minimalne socialne zaščite za stare, brezposelne, bolne ali za in-
valide (Blair 1999; Benassi 2010). Skrb za stare ljudi je bila videna kot pravična
kompenzacija za delo in pretekle zasluge (Phillipson 2013) ter kot način reše-

vanja negotovosti in trpljenja, povezanega z zadnjo fazo življenjskega poteka (Judt 2005).

Tak pogled na pravice do socialne varnosti v starosti najdemo tudi v ustavi socialistične Jugoslavije, sprejete januarja 1946. V 20. členu je zapisno določilo, da mora država zagotavljati socialno varstvo. V novonastajajoči državi je socialno zavarovanje za vse zaposlene v vsej državi poenotil odlok o vrhovnem državnem nadzorstvu nad vsemi institucijami z obveznim socialnim zavarovanjem 30. januarja 1945 (odlok je izdalo predsedstvo NKOJ-a med drugo svetovno vojno in še pred sprejetjem ustave). Na podlagi odloka je bil ustanovljen Osrednji zavod za socialno zavarovanje, katerega naloga je bila urejati zavarovanja za onemoglost, starost, smrt (pokojninsko zavarovanje), nezgode in brezposelnost (Počivalšek 2017). Vpeljavo univerzalne pravice do pokojnine omogoči povečana kapaciteta sorodnikov za pomoč starim ljudem, ki izvira iz obdobja splošne rasti življenjskega standarda¹ in polne zaposlenosti po drugi svetovni vojni (Thane 2003, 100).

Jana Mali (2008) meni, da so v socialistični Jugoslaviji² na odnos do starih ljudi in starosti vplivali: nadaljevanje tradicije institucionalnega varstva za stare ljudi, nizek življenjski standard prebivalstva, neurejeno stanovanjsko vprašanje, neurejene pravice iz socialnega in pokojninskega zavarovanja, pospešena urbanizacija in modernizacija ter razvoj medicine in gerontologije. Ob urbanizaciji, industrializaciji in razvoju (predvsem gerontološke in medicinske) znanosti je bil v času po drugi svetovni vojni najpomembnejši dejavnik, ki je vplival na podobo in odnos do starosti, proces institucionalizacije, ki je, kot zapiše, »vplival na postopno izgubo spoštovanja do starih ljudi v družbi, saj je pospeševal nesamostojnost in odvisnost starih ljudi od družbe in s tem dodatno okrepil neproduktivno vlogo starih ljudi v sodobni družbi« (str. 23). Položaj in odnos do starih ljudi po drugi svetovni vojni v socialistični Jugoslaviji se v tem pogledu nista bistveno razlikovala od stanja drugod v razvitem svetu, saj skoraj identično podobo starosti v teoriji strukturne odvisnosti opiše angleški raziskovalec Townsend (1981). Ker so stari ljudje dojeti kot pasivni, povojne starostne socialne politike starost institucionalizirajo »kot problem, ki zadeva socialno varnost in upravljanje z dohodkom, ali kot problem, ki zadeva bolezen in krhkost« (Gilleard in Higgs 2010, 124).

¹ Visok življenjski standard so med letoma 1945 in 1973 v razvitem svetu omogočali predvsem poceni surovine in neokolonialni odnosi s tretjim svetom (Macnicol 2015).

² Ime socialistična Jugoslavija je v besedilu uporabljeno kot skupno ime za sledeče politične tvorbe: Demokratična federativna Jugoslavija (10. avgust 1945–29. november 1945), Federativna ljudska republika Jugoslavija (1945–1963) in Socialistična federativna republika Jugoslavija (1963–1992).

Od brezlične s pešanjem povezane identitete do dejavne starosti

Z uvedbo univerzalnega pokojninskega sistema se je objektivni položaj večine starih ljudi bistveno popravil in starost se je začela povezovati z idejo zaslužnega počitka, umika iz delovne populacije in ločitve od družbe (Lesenich 2015). Ker pa je nova identiteta še vedno temeljila pretežno na negativnih stereotipih odvisnosti in nemoči, so začeli socialni gerontologi zagovarjati radikalno dekonstrukcijo s pešanjem prežete identitete in zamenjavo »povezav med starostjo in boleznijo, nezmožnostjo, družbenim umikom in onemoglostjo« (Featherstone in Wernick 1995, 31). Zagovarjali so vrednotno nevtralen pogled na starost kot proces, ki vključuje »negativne spremembe, kot so fizične spremembe in težave z zdravjem, ter pozitivne spremembe, kot so bogate življenjske izkušnje in znanje« (Hammarström 2020, 653). Ugotovili so, da so v nasprotju z negativnimi stereotipi o starosti stari ljudje postali »bolj zdravi, premožni in družbeno angažirani« (Chu idr. 2020, 1126). Prizadevali so si uveljaviti točnejše podobe, ki govorijo o vitalnosti, kreativnosti, opolnomočenju, iznajdljivosti in pozitivnih lastnostih, ki jih je mogoče pridobiti v starosti. Zadnje se v gerontološki literaturi kaže kot napad na koncept brezlične in nediferencirane starosti, ki jo v prvi vrsti označuje bolezen (Featherstone in Hepworth 1995). V šestdesetih letih 20. stoletja so se kot posledica teh kritik in nastanka politik različnosti, ki so zahtevale spoštovanje in obravnavo vseh družbenih skupin na temeljih njihove posebne identitete ter potenciala, oblikovale bolj raznolike podobe starosti (Featherstone in Wernick 1995).

Od šestdesetih letih 20. stoletja se družbena konstrukcija starosti v političnih, akademskih in medijskih besedilih spremeni ter se od prikazov socialne izolacije, strukturne odvisnosti, pomanjkanja vlog in pasivnosti premakne k prikazom poznejšega življenja kot časa priložnosti, dejavnosti, samoizpolnitve ter samostojnosti (Rudman 2006). Samoizpolnitev postane vse pomembnejši identitetni vir: »Identitete so lahko prevzete in po nekem času opuščene, ne kot posledica kakršnega koli napredka ali razvoja, ampak zaradi nestanovitnosti posameznika« (Macnicol 2015, 9). Ta rekonstrukcija starosti je posledica gerontološke kritike negativnih stereotipov, razcveta potrošniške kulture in relativnega izboljšanja materialnega položaja starih ljudi. Pozitivne podobe starost zapakirajo v fantazijo »brezčasnosti« z možnostjo »maskiranja« oz. preložitve staranja.

Starost z zornega kota tržnih strokovnjakov

Staranje postane predmet potrošniške izbire in naključnih identitet, ki se lahko vedno znova obnavljajo. Stare ljudi začnejo k temu spodbujati tudi tržni strokovnjaki, ki vse bolj ugotavljajo, »da je skupina ljudi nad petdeset

let edina še obstoječa družbena skupina na Zahodu, ki ima zajeten in neizkoriščen razpoložljiv dohodek» (Featherstone in Hepworth 1995, 32).

Proti koncu 19. stoletja vse večji pomen dobivajo oglaševalske kampanje, ki osredinjenost potrošniške kulture na mladost in ohranjanje fizičnih sposobnosti povezujejo z različnimi tehnikami za prikrivanje telesnih znakov staranja ter vzpostavljanja dejavnega življenjskega sloga. Stari ljudje se začnejo, predvsem v oglaševalski literaturi, pojavljati kot dejavni potrošniki in ne več kot pasivni uporabniki storitev (Rudman 2006). Starost postane bolj raznolika (Nelson in Dannefer 1992). V jeziku oglaševalcev to pomeni, da je med starimi ljudmi vse več tržnih segmentov (Silverstein 2014), ki se jih da spodbuditi, da razvijejo svojo modo, ter skozi potrošniške dobrine neprestano konstruirajo in rekonstruirajo svoj življenjski slog.

Na prvi pogled se zdi, da interes kapitala za ustvarjanje novih trgov s produkcijo pozitivnih podob staranja in interes socialnih gerontologov za razbijanje negativnih starostnih stereotipov sledita istemu cilju. Toda kritični gerontologi (npr. Featherstone in Wernick (1995)) že kmalu ugotovijo, da komodifikacija starosti s promoviranjem tehnik, ki za telo skrbijo tako, da prikrivajo videz starosti, ne rešijo »problema« starosti, ampak ga samo prestavijo na poznejše obdobje.

Še več, da bi se spodbujalo porabo med mladimi starimi ljudmi, potrošniška kultura ohranja tesnobo glede pozne starosti. Poudarjanje pozitivne starosti (kot obdobja delovanja in izbir v zgodnji starosti) torej hkrati krepi negativne podobe starosti (kot patologije in odvisnosti v pozni starosti). Čeprav bi bil obrat v konstrukciji starosti lahko dejavnik osvoboditve starosti od pešanja in onemoglosti, se je ta z novo mitologijo materializiral le za mlade stare z zadostno kupno močjo. Za tiste brez zadostne kupne moči in starejše nova pozitivna mitologija ni prinesla niti izboljšanja položaja niti vključitve v družbo. Temu sta pritrdila Featherstone in Wernick, ki sta zapisala, da »pozitivno staranje ne prinaša rešitev pozne starosti in smrti: njegovo sporočilo je v bistvu usmerjeno v zanikanje, smehljanje in v nadaljevanje porabe« (Featherstone in Wernick 1995, 10).

Vse bolj raznolike podobe staranja v drugi polovici 20. stoletja so rezultat kompleksnih družbenih procesov, povezanih z razvojem socialne gerontologije in potrošništva, ter strukturnih sprememb, povezanih z nastankom socialne države in predvsem uvedbo univerzalnih pokojninskih sistemov ter izboljšav v javnem zdravju. Toda težko govorimo o splošnem spoštovanju starosti, saj so bili slednjega deležni zgolj razmeroma mladi, zdravi, zmogljivi in premožni stari ljudje. Stari ljudje, ki so bili odvisni od oskrbe, osebe z demenco in tisti z resnimi kroničnimi boleznimi so bili proti koncu 20. stoletja

prav tako marginalizirani ter negativno stereotipizirani, kot so bili na njegovem začetku.

Od dejavne do produktivne starosti

Na koncu 20. stoletja je bilo dobro staranje vezano na ideal starega človeka, ki je mladosten, dejaven, omrežen, kompetenten in samozadosten državljan, ki se redno vključuje v drage prostočasne aktivnosti in se samoizpopolnjuje. Ob prelomu tisočletja pa pride do premika od dejavnega do produktivnega staranja (glej npr. Lumme-Sandt 2001; Rudman 2006; Rozanova idr. 2006). Produktivno staranje se od dejavnega staranja razlikuje v tem, da ni vsaka dejavnost v starosti dobra in zaželena, temveč so samo dejavnosti, ki so koristne za druge, sprejete z odobravanjem (npr. opravljanje vloge starih staršev, državljanska angažiranost, delo v dobro skupnosti) (Dyk idr. 2013). Dejavno staranje ni več zgolj pravica, ampak tudi dolžnost, da star človek izkoristi lastne vire za širšo družbo (Rudman 2006; Rozanova idr. 2006).

Konstrukcije starosti, ki se osredinjajo na nadaljevanje produktivnosti, ohranjanje mladostnosti in zdravja, lahko razumemo tudi kot del širšega političnega napada na tveganje, da bi ljudje postali odvisni (Katz 2000). Pozitivne podobe starosti, ki promovirajo zdravo starost in možnost neskončnega nadaljevanja življenjskih stilov srednjih let, po eni strani do določene mere razvežejo starost in bolezen, po drugi pa staranje označijo kot proces, ki ga je mogoče – in bi ga posamezniki tudi morali – odgovorno upravljati (Rudman 2006). Tisti, ki pri tem ne uspejo, so deležni pomilovanja, pokroviteljstva in včasih celo prezira. Delitev starih ljudi na uspešne ter neuspešne se kaže kot ambivalenca med spoštovanjem starih ljudi in posmehom ter v veliki meri odraža razliko med premožnimi starimi ljudmi, ki imajo vire, da ostajajo produktivni v pozni starosti, in revnimi, neproduktivnimi ter odvisnimi starimi ljudmi, ki teh virov praviloma nimajo (Kreačič 2004). Spremembe podobe in odnosa do starosti ob prelomu tisočletja nam lahko pomagajo razumeti, zakaj so podobe starosti danes v grobem razdeljene na »dobro«, v porabo orientirano in visoko disciplinirano produktivno starost na eni in na »slabo«, odvisno in neproduktivno starost na drugi strani.

Koliko so se tovrstni trendi preslikali v družbeni odnos in imaginarij starosti v socialistični Jugoslaviji, je težko oceniti, saj tega še ni preučila nobena avtorju znana raziskava. Čeprav je bila v nasprotju z drugimi socialističnimi ekonomijami Jugoslavija povezana s svetovno ekonomijo (Beauvoir 2020, 630–632), se kupna moč starih ljudi v socialistični Jugoslaviji ni mogla meriti s tisto v kapitalističnih državah, saj so bile možnosti za akumulacijo bogastva v življenju omejene, neenakosti pa manjše (majhne razlike v plačah so se presli-

kale v majhne razlike v pokojninah). Strukturni pogoji za potencialno širjenje stereotipov o dobrem in produktivnem staranju so tako v našem prostoru postali izpolnjeni šele z osamosvojitvijo.

Starost v samostojni Republiki Sloveniji

V samostojni Republiki Sloveniji se konec devetdesetih let, podobno kot drugod v razvitem svetu, okrepi navdušenje nad vrlinami in potencialom dejavnih starih ljudi. Tipičen primer najdemo v pisanju sociologinje Ide Hojnik-Zupanc (1997), ki je opozarjala na neraziskane mobilizacijske motive upokojencev za dejavno preživljanje časa zunaj družinskega okvira in poudarjala, da so upokojenci bolj izobraženi, kot so bili včasih. Dejavni stari ljudje ob prelomu tisočletja postanejo tudi potencialni vir, ki bo družbi pomagal, da se bo lažje spopadala s staranjem prebivalstva. Takšno razmišljanje zasledimo npr. pri slovenskem politiku in zdravniku Voljču (2007), ki verjame, da je treba iskati načine, kako zdrava življenja starih ljudi preusmeriti v družbeno korist. Ob 40-letnici Slovenske gerontologije leta 2007 se je odkrito vprašal (str. 60): »Ali si lahko privoščimo, da kapital znanja in izkušenj starejših ostaja neizkoriščen? Zakaj ne bi iskali načinov in poti, kako bi te izkušnje dodali k ekonomskemu in družbenemu napredku slovenske družbe, kar bi v makroekonomskih razrezih prispevalo k nižanju stroškov s starejšo populacijo?« Še neposredneje je zgornji obrat v razmišljanju o starih ljudeh istega leta ubesedila Helena Bešter (2007, 22) iz Kapitalske družbe: »Nujno pa je postopno oblikovanje takšnega delovnega okolja in razmer v družbi, ki bodo omogočali delovno in ustvarjalno, ne le uživaško preživljanje tretjega življenjskega obdobja.« Če je do devetdesetih veljalo, da je vsaka dejavnost starih ljudi dobra in zaželena, se sredi dvatisočih pojavi ideja, da bi stari ljudje lahko (in bi tudi morali) izkoristili svoje človeške vire ne le za lastno dobrobit, ampak tudi za širšo družbo (Dyk idr. 2013).

Zaključek

V prispevku smo pokazali, kako sta se podoba in odnos do starosti spreminjala od konca 19. stoletja do današnjega časa. V prvi polovici 20. stoletja je podoba starosti kot patologije pripomogla k oblikovanju socialne države. Državna pomoč starim ljudem je izhajala iz razprav, ki so poudarjale potrebo po odpravi starostnih tveganj, povezanih predvsem z revščino in s slabim zdravjem. Uspešnost teh politik je vodila do spoznanja, da so stari ljudje vedno bolj zdravi, premožnejši in bolj družbeno angažirani, in ob pomoči socialnih gerontologov privedla do pozitivnejših pogledov na starost. Zaradi omenjenih izboljšav so stari ljudje z dovolj velikim razpoložljivim dohodkom postali

zanimivi tudi za oglaševalsko industrijo, ki promovira idejo, da se lahko »resnično« starost predstavlja skoraj v nedogled, ter ignorira dejstvo, da krhkost, bolezen in odvisnost še vedno ostajajo fundamentalna dejstva manj premožnih starih ljudi. Pretirano pozitivno predstavljanje starosti ob prelomu tisočletja odvrča pozornost od družbeno konstruirane narave oviranosti in odvisnosti v kasnejšem življenju ter slabi družben konsenz, da skrb za stare pomeni pravično kompenzacijo za delo in pretekle zasluge ter civiliziran način reševanja negotovosti in trpljenja v starosti. Namesto tega se krepi pripisovanje individualne odgovornosti za starostno pešanje, ki družbo odvezuje od visokih etičnih standardov, na katerih je bila v prvi polovici 20. stoletja utemeljena socialna država. Sočasno prihaja do premika od dejavnega do produktivnega staranja, ki od starih ljudi zahteva, da svoje vire in interese podredijo interesom družbe.

Opomba

Besedilo poglavja je skrajšan in mestoma prilagojen del avtorjeve doktorske disertacije »Reprezentacije starosti v slovenskih dnevnih časopisih«, ki je bila (so)financirana iz državnega proračuna po pogodbah, ki so bile sklenjene med ARRS in avtorjem disertacije.

Literatura

- Beauvoir, S. de. 2020. *Starost II: Biti-v-svetu*. Prevedel T. Gerdina. Ljubljana: OPRO, Zavod za aplikativne študije.
- Benassi, D. 2010. »'Father of the Welfare State?' Beveridge and the Emergence of the Welfare State.« *Sociologica* 4 (3). <https://dx.doi.org/10.2383/33647>.
- Bešter, H. 2007. »Koliko stebrov potrebujemo za lepo starost?« V *Odnos Slovencev do starosti, pokojninskega sistema in varčevanja za starost: zbornik ob 10. obletnici Kapitalske družbe*, uredila V. Razpotnik, 18–23. Ljubljana: Kapitalska družba.
- Binstock, R. H. 2010. »From Compassionate Ageism to Intergenerational Conflict?« *Gerontologist* 50 (5): 574–585.
- Blair, T. 1999. »Beveridge Revisited: A Welfare State for the 21st Century.« V *Ending Child Poverty: Popular Welfare for the 21st Century*, uredil R. Walker, 7–18. Bristol: Policy.
- Chapleski, E. E. 2011. »Reflections on Ageism: Perspective of a Septuagenarian on the Avoidance of Burdenhood.« V *Nobody's Burden: Lessons from the Great Depression on the Struggle for Old-Age Security*, uredila R. E. Ray in T. Calasanti, 273–292. Lanham: Lexington.
- Chu, L., J. C. Lay, V. H. L. Tsang in H. H. Fung. 2020. »Attitudes toward Aging: A Glance Back at Research Developments over the Past 75 Years.« *Journals of Gerontology* 75 (6): 1125–1129.

- Dyk, S. van, S. Lessenich, T. Denninger in A. Richter. 2013. »The Many Meanings of 'Active Ageing': Confronting Public Discourse with Older People's Stories.« *Recherches Sociologiques et Anthropologiques* 44 (1): 97–115.
- Featherstone, M., in M. Hepworth. 1995. »Images of Positive Ageing: A Case Study of Retirement Choice Magazine.« V *Images of Ageing: Cultural Representations of Later Life*, uredila M. Featherstone in A. Wernick, 27–47. London: Routledge.
- Featherstone, M., in A. Wernick. 1995. »Introduction.« V *Images of Ageing: Cultural Representations of Later Life*, uredila M. Featherstone in A. Wernick, 1–14. London: Routledge.
- Gilleard, C., in P. Higgs. 2010. »Aging Without Agency: Theorizing the Fourth Age.« *Aging and Mental Health* 14 (2): 121–128.
- Haber, C., in B. Gratton. 1994. *Old Age and the Search for Security: An American Social History*. Bloomington, IN: Indiana University Press.
- Hammarström, G. 2020. »Razmišljanja o starosti« (spremna beseda). V S. de Beauvoir, *Starost II: biti v svetu*, 639–659. Prevedel T. Gerdina. Ljubljana: OPRO, Zavod za aplikativne študije.
- Hojnik-Zupanc, I. 1997. »Uravnovešeno staranje kot izziv (post)moderne družbe.« *Družboslovne razprave* 13 (24–25): 49–58.
- Judt, T. 2005. *Postwar: A History of Europe since 1945*. New York: Penguin.
- Katz, S. 1996. *Disciplining Old Age: The Formation of Gerontological Knowledge*. Charlottesville, VA: University Press of Virginia.
- Kreačič, L. 2004. »Med modrostjo in nemočjo: podobe starostnikov na spletu.« *Kakovostna starost* 9 (2): 16–29.
- Lessenich, S. 2015. »From Retirement to Active Aging: Changing Images of 'Old Age' in the Late Twentieth and Early Twenty-First Centuries.« V *Challenges of Aging*, uredil C. Torp, 165–177. London: Macmillan.
- Lumme-Sandt, K. 2011. »Images of Ageing in a 50+ Magazine.« *Journal of Aging Studies* 25 (1): 45–51.
- Macnicol, J. 2015. *Neoliberalising Old Age*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mali, J. 2008. *Od hiralnic do domov za stare ljudi*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Nelson, E. A., in D. Dannefer. 1992. »Aged Heterogeneity: Fact or Fiction? The Fate of Diversity in Gerontological Research.« *Gerontologist* 32 (1): 17–23.
- Ng, R., H. G. Allore, M. Trentalange, J. K. Monin in B. R. Levy. 2015. »Increasing Negativity of Age Stereotypes Across 200 Years: Evidence from a Database of 400 Million Words.« *PLoS One* 10 (2): e0117086.
- Phillipson, C. 2013. *Ageing*. Cambridge: Wiley.
- Počivalšek, M. 2017. »V (varno) starost brez penzije: oris trgovsko-podjetniške družine Strupi.« V *Starost: izzivi historičnega raziskovanja*, uredila M. Šorn, 105–122. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino.

- Ramšak, M. 2017. »Starost in staranje v pohorski pravljici prozi.« V *Starost: izzivi historičnega raziskovanja*, uredila M. Šorn, 35–44. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino.
- Ray, R. E. 2011. »Studying the 'Burden' of Age: The Work of the Hannan Archival Research Group.« V *Nobody's Burden: Lessons from the Great Depression on the Struggle for Old-Age Security*, uredila R. E. Ray in T. Calasanti, 1–30. Lanham, MD: Lexington.
- Remec, M. 2017. »Začetki pokojninskega zavarovanja kmetov: od preužitka do zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju.« V *Starost: izzivi historičnega raziskovanja*, uredila M. Šorn, 77–104. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino.
- Rozanova, J., H. C. Northcott in S. A. McDaniel. 2006. »Seniors and Portrayals of Intra-Generational and Inter-Generational Inequality in the Globe and Mail.« *Canadian Journal on Aging* 25 (4): 373–386.
- Rudman, D. L. 2006. »Shaping the Active, Autonomous and Responsible Modern Retiree: An Analysis of Discursive Technologies and their Links with Neo-Liberal Political Rationality.« *Ageing and Society* 26 (2): 181–201.
- Silverstein, M. 2014. »Afterword: A View from Gerontology.« V *Aging, Media, and Culture*, uredili C. L. Harrington, D. Bielby in A. R. Bardo, 2011–2016. London: Lexington.
- Thane, P. 2003. »Social Histories of Old Age and Aging.« *Journal of Social History* 37 (1): 93–111.
- Townsend, P. 1981. »The Structured Dependency of the Elderly: A Creation of Social Policy in the Twentieth Century.« *Ageing and Society* 1 (1): 5–28.
- Voljč, B. 2007. »Družbeni položaj starostnikov v Sloveniji in Evropi.« *Kakovostna starost* 10 (1): 58–60.

Social Construction of Old Age: A Short Historical Overview

Attitudes towards older people and the perception of old age depend on the social and cultural conditions prevalent in a given historical period. The way in which old age is constructed in each society is important because it largely determines how older people are treated and accepted in society. This paper offers a socio-historical outline of the key turning points in the social construction of old age from the late nineteenth century to the present. It shows how, in the first half of the twentieth century, the negative image of old age helped to shape the welfare state. State support for older people was rooted in debates that stressed the need to remove the social risks of old age, which were mainly linked to poverty and ill-health. Towards the end of the millennium, under the influence of social gerontology and the advertising industry, there emerged an overly positive representation of old age, which diverted attention from the socially constructed nature of disadvantage and dependence in later life and weakened the social consensus that caring for the older people

was a fair compensation for their past merits, and a civilised way of dealing with the uncertainties and sufferings of old age. Instead, the responsibility for old age decline is attributed to the individual, which is decoupling society from the high ethical standards on which the welfare state was founded.

Keywords: social construction of old age, social change, welfare state, active ageing, productive ageing